

Työnteon, alistumisen ja uhrautumisen etuoikeus

Pia Olsson: Myytti ja kokemus. Lotta Svärd sodassa. Otava 2005. 239 s.

■ Pia Olssonin tutkimus *Myytti ja kokemus. Lotta Svärd so-*

dassa kuuluu Suomen Lottaperinneliiton tutkimusprojektiin, jossa tarkastellaan järjestön merkitystä niin Suomen kuin suomalaisen naisenkin kannalta. Järjestön koko ja toiminta jo sinänsä perustelevat riittävästi tutkimusta, mutta projekti voidaan nähdä myös sen tutkimussuuntauksen jatkumona, jossa sota-aikaan liittyvän tutkimuksen katse käännetään jonnekin muualle kuin poliittisiin prosesseihin tai rintamatahtumiin. Tieteelliselle tutkimukselle on tarvetta myös siitä syystä, että lottateema on ollut ensin poliittisesti epäkorrekti, sittemmin jonkinlaisen patriotismin elpymisen myötä taas hyperkorrekti. Kirjan nimi antaa ymmärtää, että tutkija pureutuu lottamyytin taakse – lottana toimimisen todellisuuteen.

Kyse on myös naishistorias-
ta ja naisten historiasta. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta miehet eivät valikoidu lotta-aiheiden kirjoittajiksi, vaan lottien muistelmat on useimmiten toimittanut kirjaksi nainen, samoin lottahistoriainkin tai -tutkimuksen tekijät ovat naisia. Lottaperinneliiton projektissa on työskennellyt neljä naistutkijaa Aura Korppi-Tommolan johdolla ja nelinaisen työvaliokunnan tukemana. Nainen siis paikkaa naisen mentävää aukkoa historiassa?

Olsson ei ole aiheen parissa ensimmäistä kertaa, sillä hänen kansatieteen alaan kuuluvan väitöskirjansa (1999) aiheena oli paikallinen lottatoiminta. Tässä tutkimuksessa hän asettaa tehtäväkseen selvittää toisaalta lottien käsityksiä yhteiskunnallisesta roolis-

taan sodan aikana ja toisaalta sodan vaikutusta naisen (lotan?) asemaan ja elämään. Molempia kysymyksiä lähestytään naisten kokemuksesta ja näkökulmasta käsin käyttäen ensisijaisina lähteinä Lotta Svärd-järjestön arkistoja ja Museoviraston keruuarkiston naisten elämää ja työpanosta sotien aikana kartoittanutta kyselyä (34/1988). Näkökulman lisäksi tutkimus on alueellisesti rajoitettu 18 paikallisosastoon.

Olssonin hyvä perehtyneisyys aiheeseen ilmenee hyvin hänen huolellisessa ja ytimekkäässä järjestön toiminnan kuvauksessaan. Lottatutkija muistuttaa, että lottana toiminen oli vain yksi naisen rooleista sotaajan yhteiskunnassa, ja Lotta Svärd yksi monista naisjärjestöistä. Tämä on tarpeellista suhteuttamista jopa sota-aikaan perehtyneelle lukijalle – muista puhumattakaan.

Olsson viittaa muun muassa Eeva Peltosen ja Kaarle Sulamaan tutkimustuloksiin siitä, kuinka mystifiointi, pyhittäminen ja sankarillistaminen ovat peittäneet osan sodan sääli-mättömästä todellisuudesta. Hän itse osallistuu myytin purkamiseen monella hyvällä oivalluksella, jotka avaavat uusia näkökulmia sotaikäyviin yhteisöjen mentaliteettiin ja arvoihin. Niiden tutkiminen on Suomessa toistaiseksi jäänyt sodan tapahtumahistorian jalkoihin.

Kuoleman kadehtiminen ja kaatuneen lotan kohottaminen idoliksi ja pyhimysasemaan – vaikka vain lotista kertovassa aikalaiskirjallisuudessa ja -elokuvissa – on hyvä esimerkki arvojen muokkautumisesta väkivallan jatkuvan läsnäolon

seurauksena. Olsson nostaa esiin myös järjestön omille jäsenilleen asettamien vaatimusten kovuuden ja ehdottomuuden. Kotirintamalla toimineiden lottien odotettiin perhetilanteesta riippumatta tekevän tietyn tuntimäärän lottatyötä viikossa. Mikäli se ei esimerkiksi lasten hoidon vuoksi onnistunut, nainen menetti toimivan lotan asemansa. Yhteiskunnallinen äitiys ohitti yksityisen äitiyden. Oma järjestö ei myöskään puolusta vaan paheksuu lottaa, joka vaatii ruumiillisen koskemattomuutensa kunnioittamista ja väkisinmaakaamiseen syyllystyntä upseeria oikeuteen. Hierarkia, jossa naisen ja lotan asema oli ehdottoman alisteinen, oli kyseenalaistamaton.

Olssonin tutkimuksen saama huomio, tämä arvostelu mukaan lukien, on kohdistunut, tuntuu, suhteettoman pienen osaan hänen työtään. Mutta hän on ottanut pohdittavakseen keskeisen kysymyksen, johon ei ole aiemmin tohdittu tarttua. Hän pohtii, miten kenttälotan oli ylipäänsä mahdollista toimia vallinneen sukupuolten välisen valtasuhteen puitteissa ja miesvaltaisessa ympäristössä siten, että täyttäisi järjestönsä hänelle asettamat vaatimukset. Rintamamiesten folkloren naiskuva oli karu ja voimakkaan seksuaalisväriltäinen, joten naiselle asetettu vaade olla aiheuttamatta puheita tai herättämättä seksuaalisesti värittyneitä toiveita saattoi olla täysin ylivoimainen, eikä ainakaan naisen itsensä kontrolloitavissa. Vaikka naisen sukupuolikäyttäytyminen näyttäytyy yhteiskunnan, järjestön ja suvunkin kollektiivi-

sena kunniana tai häpeänä, Olsson havaitsee myös kansanomaisen seksuaaliperinteen aloitteellisen naisen. Ruumiillisuudesta hän leikkaa aatteellisuuteen ja ihanteisiin osoittamalla, kuinka juuri aloitteellisuus ja uhmakkuus olivat lotalle erityisen raskaita rikkeitä.

Naisen subjektiivisen kokemuksen ottaminen lähtökohdaksi saattaa Olssonin mukaan sisältää vaaran, että sukupuolten väliset valtasuhteet jäävät havaitsematta. Toisaalta tällainen tutkimusasetelma voisi hänen mukaansa lisätä naisten itseymmärrystä ja toimisi kimmokkeena laajemmalle yhteiskunnalliselle muutokselle. Mitä naisten itseymmärryksen syveneminen on tässä tutkimuksessa tuottanut? He ovat ymmärtäneet oman työnsä yhteiskunnallisen merkityksen, mutta havainneet myös, ettei tehdyille työlle ole saatu sille kuuluvaa arvostusta. Valtasuhteiden pohtiminen ehkä avaisi tätä melko tyyppillistä kokemusta, ja vastaisi kysymykseen, keneltä tuota arvostusta oli odotettu.

Vaikka loppuluku sisältää paljon oivallisia johtopäätöksiä, se ei kykene kattamaan kaikkea sitä uteliaisuutta, minä käsittelyluvut herättivät. Tutkimuksessa viitataan useampaan kertaan luokan, iän ja kotipaikan merkitykseen erilaisten lottakokemusten tuottajana, mutta niiden analysointi jää valitettavan keskeneräiseksi. Tutkimuksen keskiöön oli asetettu naisen kokemus, jonka ydin on työnteko. Mutta ihanteiden ja aatteiden taso, myyttien hautomo, ei tule jäsennellyksi riittävän seikkaperäisesti. Isänmaallisuus, tietys-

ti, muistuu kokijoiden mieleen kannustimena lottatyöhön, mutta tutkija Olsson on saanut kylvettyä epäilyksen siemenen lukijaan: Miksi eri jaosten isänmaallisuusaste poikkesi niin suuresti, että toisiin oli tungosta ja toisista puuttui tulijoita? Kun komennukselle lähtevän viimeinen opastus sisälsi muistutuksen siitä, että lähdön tuli tapahtua ainoastaan isänmaan puolustuksen takia, millaisia motiiveja lähtijöillä siis oletettiin olevan? Ja lopulta, mitä mieltä naiset itse olivat ihanlotan määritelmästä? Oliko se kohtuullinen ja mahdollinen? Sankarillistamisen purku jää hieman vajaaksi, ja naisten etuoikeus työntekoon, alistumiseen ja uhrautumiseen tulee uusinnetuksi.

Tutkimus on hyvässä pake-tissa: kirjan ulkoasu on kiitettävä ja kuvitus ilahduttavan monipuolista ja tekstiä täydentävää. Erityisesti veikeästi kameralle hymyilevä ilmavalvontalotta (s. 189) on tervetullut ja ajatuksia herättävä täydennys lottakuvastoon. Tutkija on välttänyt monta tieteellisen kirjoittamisen sudenkuoppaa kuten erityisterminologian ylenpalttisen viljelyn, ja kirjan kieli on selkeää, sujuvaa, täsmällistä ja ymmärrettävää.

Marianne Junila